

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой англо-русский словарь: В 2 т. – М.: Рус. яз., 1987. (БАРС)
2. Мячина А.В. К вопросу об обратном образовании глаголов от исходных слов с конечным элементом -ing в английском языке // Вестн. ЛГУ. – 1962. – № 2. – Вып. 1. – С. 131–136.
3. Орембовская М.Н. Ing-форма в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Тбилиси, 1954. – 20 с.
4. A University Grammar of English / R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. – Moscow: Vyssaya Skola, 1982. – 391 p.
5. Christie A. Peril at End House. – N.Y.: Pocket Books, 1957. – 224 p.
6. Cleary J. The Long Pursuit. – London: Collins, Fontana Books, 1969. – 224 p.
7. Curme G.O. Principles and Practice of English Grammar. – N.Y.: Barnes & Noble, Inc., 1947. – 308 p.
8. Fowles J. The Magus. – Boston; Toronto: Little Brown and Company, 1965. – 608 p.
9. Hoyle F., Hoyle G. Rockets in Urso Major. – Greenwich: Fawcett crest., 1971. – 219 p.
10. Longman Dictionary of Contemporary English. – Essex: Longman, 1981. – 1303 p. (LD)
11. Nesfield J.C. English Grammar. Past and Present. – London: MacMillan and Co., Limited. – 1916. – 472 p.
12. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – London: Oxford University Press, 1980. – 1037 p. (ALD)
13. Queen E. Egyptian Cross Mystery. – Harmondsworth: Penguin Books, 1964. – 272 p.
14. The Random House Dictionary of the English Language. – N.Y.: Random House, Inc., 1973. – 2059 p. (RHD)
15. The World Book Dictionary: in 2 vol. – Chicago: Doubleday & Company, Inc., 1977. – 2430 p. (WBD)
16. Vidal G. Burr. – N.Y.: Avon Books, 1982. – 312 p.
17. Walpole H.R. Semantics, – N.Y.: W.W.Norton & Co., 1941. – 278 p.

Валентина Сімонок

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ: ЗБАГАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ МОВИ

Словниковий склад мови, як відомо, знаходиться у стані безперервної зміни. Ця рухливість і змінність зумовлені тим, що мова, і в, першу чергу, її словниковий склад, безпосередньо пов'язані як з виробничою, так і з іншою суспільною діяльністю людей. Для того, щоб мова могла повноцінно виконувати свою основну функцію – функцію засобу спілкування – її словниковий склад повинен швидко реагувати на зміни, що відбуваються в усіх сферах життя і діяльності людей: у виробництві, науці, світогляді, суспільно-політичних відносинах, у побуті – відображати і фіксувати ці зміни. Поняття, що виникають у ході суспільного розвитку, потребують для своєї реалізації мовної матерії, словникового втілення. Ускладнення форм суспільного побуту, розвиток і поглиблення всієї суми людського пізнання навколишнього світу викликає появу нових слів і поступове витіснення з мовного вживання тих слів, які були пов'язані з пройденим етапом суспільної практики та ідеології. Таким чином, кількісне зростання і якісні зміни словникового складу мови пов'язані з історією народу, творця і носія цієї мови. Але, розглядаючи зв'язок розвитку словникового складу мови з історією даного суспільного колективу, ми ставимо і вирішуємо питання про причину розвитку словникового складу мови; але для науки важливо знати не тільки чому відбувається те чи інше явище, але й як, тобто в яких формах воно здійснюється. Саме тому другою, не менш суттєвою стороною проблеми розвитку словникового складу мови є питання про шляхи цього розвитку.

Питання полягає в тому, яким чином створюється слово, в якому виникає потреба у певний момент життя суспільства. Це питання можна розподілити на два аспекти: по-перше, з'ясування того, чи пов'язане нове слово своїм матеріальним складом з тим об'єктом дійсності, яке йому призначено називати, або інакше кажучи, чи є якимось чином мотивований вибір мовного матеріалу, що використовується для створення нового слова, природою названого об'єкта, або його слід визнати абсолютно довільним і випадковим, по-друге, визначення того,

якою є сама техніка словотвору, якими є словотворчі засоби і прийоми, за допомогою яких відбувається організація мовного матеріалу для створення нового слова.

Аналіз англійського словотвору і слововживання демонструє, що взагалі, назва речі як в момент своєї появи у мові, так і при її використанні у мовному спілкуванні може й не мати у собі відбиття будь-яких рис або особливостей предмета що називається, тим більше його суті. Про це яскраво свідчать ті багаточисельні запозичені слова, які приймали в англійську мову як прості знаки або ярлики, якими позначають факти дійсності. Наприклад, запозичуючи слово *prince* із давньофранцузької мови, англійський народ зрозуміло, і не підозрював, що це слово являє собою розвиток латинського слова *princeps* "головний", "голова", яке, в свою чергу, склалося в латинській на основі слів *primus* "перший" і *capio* "берез" і, таким чином, утримувало в собі ознаки особи, яка займає перше (найважливіше) положення. В англійській мові слово *prince* – просто назва певної особи, титул, без будь-яких якостей та ознак цієї особи або цього звання. Про те, що під час свого виникнення слово може бути позбавлене будь-якого мотивування, свідчить також і наявність в англійській мові певної кількості штучно створених слів. Прикладом є походження іменника *nylon* "нейлон" (різновид штучного синтетичного волокна). Англійська фірма, яка його виробляє, вибрала це слово з 350 назв, запропонували на конкурс, оскільки воно було визнане як те, що легко запам'ятовується, є співзвучним із назвами волокон (*cotton* "бавовна" і *rayon* "штучний шовк") і одночасно не викликає помилкових асоціацій ні з яким певним матеріалом. Слово *nylon* не має ніякої етимології і окремої фонетики, що його будове, не приховує під собою скорочення будь-яких конкретних лексичних одиниць. Таким чином, це слово не має ніякої основи в особливостях волокна, яке воно називає. Але, це не завадило йому набути широкого розповсюдження в англійській мові приблизно з кінця 20-х рр. нашого століття.

Подібні випадки появи слів з не мотивуючою формою, дійсно, зустрічаються, і не дуже рідко, в історії англійського словникового складу. Але спостереження показує, що в більшості випадків при словотворі вибір мовного матеріалу для висловлювання поняття зовсім не є абсолютно довільним; навпаки, він звичайно зумовлений будь-якою ознакою предмета, що визначається. Довільним або випадковим, залежно від ступеня примітності, а не від ступеня істотності ознаки, від конкретної ситуації, від приватних історичних обставин називання, є не вибір мовного матеріалу для назви слова, а вибір самої ознаки певного факту дійсності, яке кладеться в основу його назви. Ми легко знаходимо ознаку, яка є джерелом назв таких предметів, як, наприклад, *loudspeaker* або *blackberry* тощо. Для мовного вираження цієї ознаки потрібен був саме той матеріал, який обраний для цього (*loud* – "голосний", *speak* – "говорити", *er* – орудний суфікс; *black* – "чорний", *berry* – "ягода"); але самі ці ознаки не були обрані для словотвору через неминучу необхідність: для мовного означення "радіорепродуктора" можна було б теж використати ознаки його функції передавача звуку на відстань, а "чорна смородина" могла б отримати назву за її формою, смаком, розміром, місцем де вона вирощується і т.ін. Про такі слова, в яких легко визначити опорну ознаку фактів дійсності, які називаються, звичайно говорять, що мотивування або етимологічна структура зрозумілі. Етимологічна структура слова містить у собі подвійний або потрійний зв'язок слова: з одного боку, зв'язок його з означеним об'єктом, з іншого боку з мовним матеріалом, наявним у даній мові в момент створення цього слова.

У словниковому складі сучасної англійської мови ми знаходимо деяку кількість слів з абсолютно прозорою етимологічною структурою. Такі слова зустрічаються як серед слів, створених самою англійською мовою, а також, хоч і рідше, серед запозичених слів, морфем яких усвідомлюються безпосередньо в їх значенні. Наприклад, *broadcasting*, *cold-blooded*, *dress-maker*, *earthquake*, *fairy-tale*, *flatfish*, *joiner*, *redwing*, *rubber*, *sawdust*, *seaworthy*, *shower-bath*, *sportsman*, *to remove*, *to repay*, *to backbite*, *to wheel*, *capitalism*, *invalid*, *interplay* тощо. Але більша частина слів, які входять до словникового складу сучасної англійської мови, визначається затемненістю, повною затертістю або відсутністю мотивованої форми. Візьмемо кілька прикладів, які будуть типовими зразками перелічених станів етимологічної структури сучасних англійських слів. У іменника *butterfly* – метелик етимологічна структура на перший погляд є абсолютно прозорою "масляна муха". Але в дійсності вона виявляється затемненою. Так, Аж. Глином і Дж. Киттреж вважають, що "метелик" отримав назву *butterfly* тому, що це "муха жовта як масло" (тобто за ознакою її кольору) [1, 25]. Г. Мак-Найт стверджує, що в слові

butterfly відбилось старовинне селянське повір'я, згідно з яким, відьми, перетворюючись у метеликів, ссуть молоко корів [2, 10]. Як бачимо, етимологічна структура слова виявилася не такою прозорою, як здавалось.

В інших випадках ще важче уявити собі етимологічну структуру того чи іншого слова, і лише спеціальні історичні дослідження можуть її висвітлити. Наприклад, етимологічна структура слова *friend* як "люблячий" визначається лише з його давньоанглійської форми – *freond*, пов'язаної з дієприкметником І дієслова *freon* "любити" (*freonde*). Слід зазначити, що для цілого ряду слів – це стосується, в першу чергу, першообразних кореневих слів давнього походження таких, як *home, loud, eye, foot, good* тощо – навіть свідчення історії мови можуть бути недостатніми для розкриття їх етимологічної структури. Цей давній шар словникового складу, очевидно, підпадав під такі багато численні семантичні і фонетичні перетворення, що наука поки що не може відновити в чистому вигляді етимологічну структуру слів, що входять до нього. Нарешті, зовсім позбавлені мотивування в межах англійської мови багаточисленні іншомовні запозичення, навіть чітко мотивовані у вихідній мові, наприклад, *to defy, dormant, minister, accident, to obtain, pigmy, oral, contempt, challenge, prophet, vacation, zeal* тощо.

Явище затемненості або повної втрати мотивування слова показує, що етимологічна структура слова абсолютно неістотна для мовного спілкування, для якого єдино важливим є діюче значення вживаного слова.

Як вже відзначалось, проблема шляхів розвитку словникового складу має й інший бік – а саме з'ясування характеру тих засобів і процесів словотвору, які в історії даної мови брали участь у поширенні і збагаченні його словникового складу. Це питання про механізм використання і комбінування мовних елементів, що обираються для словотвору. Для висвітлення етимологічних основ словникового складу сучасної англійської мови це питання має першорядне значення.

Сучасна англійська лексика являє собою продукт цілого ряду епох. Через те, що розвиток мови – усіх її сторін, в тому числі і словникового складу, відбувається поступово, ми знаходимо у словниковому складі сучасної англійської мови слова, які утворилися в різні історичні епохи, в результаті різних засобів його поповнення, за допомогою різноманітних словотворчих засобів, які стосуються різних моментів історії англійської мови. Аналіз показує, що головним процесом у розвитку словникового складу англійської мови на всіх його станах був словотвір, тобто утворення слів з наявного словникового матеріалу.

Вивчення словникового запасу англійської мови показує, що у його розбудові певне місце належить лексичним елементам. Важливішими з них є латинські, французькі і скандинавські мови. Деяка частина слів з цих мов була настільки асимільована англійською мовою, що навіть проникла в основне лексичне ядро, але значно більша кількість знаходиться за межами останнього.

Першою за часом була латинська мова. Деякі латинізми увійшли до словникового складу германських племен – англів, саксів, ютів та фризів ще до переселення останніх у Британію. Їх засвоєння було зумовлено торговими та військовими контактами цих племен з римлянами.

Латинська традиція відчувається в англійській мові навіть у XIX та XX ст. тільки в термінологічній сфері, наприклад, *detection, to emit, oscillation, optimism, quantum, ratio* тощо.

Основна маса скандинавських запозичень увійшла до складу лексики англійської мови в епоху датської влади (XII–XIII) та (XVI–XIX ст.). Деяка частина скандинавізмів збереглась у північному діалекті, в Йоркширі, Кумберленді, Уестморленді: *geyser, clumsy, to doze, norn, saga, ski, shorting, skald, tunsten, viking, valkyrie* тощо.

Шлях проникнення ранніх скандинавізмів був усний, запозичення відбувалася у процесі безпосереднього спілкування обох народів. Пізніші скандинавізми потрапили в англійську мову через перекладену художню літературу і періодику.

Третім джерелом, що дав англійській мові дуже велику кількість запозичень, була французька мова. Французькі запозичення надходили до англійського словникового складу з нормандського діалекту (XI ст.) та з французької національної літературної мови (XV ст.)

Нормандський діалект був рідною мовою завойовників, які не володіли англійською. У XII ст. більшість англійців у різній мірі володіла і французькою і англійською мовою.

Лексичний взаємовплив двох мов був значним. З одного боку, англійська мова засвоїла велику кількість французьких слів, які витіснили із вживання рівнозначні англійські: *here* –

"військо" було витіснено галліцизмом *army*, *inhope* – "безнадійність" – *despair*, *churren* – "змінювати" *to change* тощо, або принесли з собою нові для англійської мови поняття: *chair*, *lieutenant*, *Parliament*, *influence* і т.ін. або стали синонімами: *happiness* – "щасття" – *felicite*, *to help* – "допомагати" – *to aid*; *wise* – *спосіб* – *manner* – *maniere*, або семантично розмежувалися з тими англійськими словами, які раніше співпадали з ними за значеннями, наприклад, іменник *room* – *простір*, *місце* – став означати "кімната", тоді як колишнє його значення стало передаватися запозиченими словами: *place*, давньофранцузьке *place* – *місце* – *space*, давньофранцузьке *espace* "простір".

В результаті такого тісного і постійного контактування між двома мовами словниковий склад англійської мови увібрав у себе велику кількість слів, більша частина з яких існує і зараз, частина з них увійшла в широке вживання, деякі слова залишилися у межах книжкового стилю, інші стали архаїзмами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Greenough J.B., Kittredge G.L. Words and their Ways in English Speech. – NY, 1922. – Ch. XIII.
2. McKnight G.H. English Words and their Background. – NY – L.: D. Appleton – Century Company Incorporated, 1931. – Ch. XXII.

Олеся Соленко

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА МОТИВОВАНІСТЬ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Вивчення діалектичного зв'язку між значенням та внутрішньою формою лексичних одиниць завжди цікавило лінгвістів як в теоретичному, так і прикладному аспектах. Цей зв'язок між планом змісту і планом вираження лексичної одиниці визначає таку мовну універсалью, як мотивованість лексичної одиниці. Д.Н. Шмельов трактує дане мовне явище як "... акт відображення однієї чи декількох ознак предмета у його назві засобами мови" [4, 65], акцентуючи, в першу чергу, дериваційні відносини між похідним та вихідним словами. Така дериваційна зв'язка може бути інтерпретована як мотивованість. Дійсно, похідне дериваційне значення так чи інакше мотивоване вихідним значенням. Т.Р. Кияк подає явище мотивованості як зв'язуючу ланку між внутрішньою формою лексичної одиниці та її значенням. Внутрішня форма виступає обов'язковою семантичною характеристикою лексичної одиниці, "мисленевий образ, що потенційно абстрагує і відображає у вигляді апперцепційного уявлення один чи декілька чуттєвих ознак денотата, викликається і фіксується в пам'яті носія мови обумовленою морфемною структурою слова чи виразу [1, 29]. Взаємозв'язок між внутрішньою формою і значенням лексичної одиниці розглядається аналогічно взаємозв'язку частини і цілого, коли проявляються одні ознаки, то інші залишаються як потенційні, але не реалізовані на даний відрізок часу. Мотивованість розглядається як властивість внутрішньої форми, як результат її відповідності значенню, внутрішня форма вважається основою мотивованості лексичної одиниці. Межі мотивованості визначаються тією частиною лексичного значення, яка актуалізується у внутрішній формі. Отже, мотивованість не просто фіксує спільні характеристики внутрішньої форми і значення, констатує наявність семантичного зв'язку між ними, але і є своєрідним індикатором як кількісних, так і якісних особливостей цих спільних складників, їх інформаційної долі в межах лексичного значення.

Слід відзначити, що мотивованість залежить не просто від взаємозв'язку між формою і значенням одного знаку, але і від зв'язків з іншими одиницями плану змісту всієї мови чи її фрагменту, оскільки створення нового знаку обумовлене існуючим станом системи. Таким чином, мотивованість термінологічних одиниць слід розглядати як один з чинників, що забезпечують системність, а відповідно і надійність функціонування даної термінології. Ступінь мотивованості системи термінології визначається якістю мотивованості кожного окремого терміна. Проте, для опису термінології як системи виняткове значення має не тільки якість, але й однорідність мотивування термінів. Дуже важливо, щоб терміни, що виражають однотипні поняття, мали й однотипну мовну форму. Крім того, бажано, щоб терміни відображали можливо однакові зв'язки між об'єктами і відтворювали їх однаковим способом. Отже, ми бачимо, що при вивченні семантичних характеристик певного фрагменту лексики (в